

6. Словник фразеологізмів укр. мови / Ін-т укр. Мови НАН України. – К. : Наук. Думка, 2008. – 1104 с.
7. Українська афористика Х – ХХ ст. – К. : Просвіта, 2001. – 320 с. – (Серія «Класика світової афористики»)
8. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Док. і матеріали / Упор. Л. Масенко та ін. – К. : ВД КДМА, 2005. – 399 с.
9. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклад М. Номис. Перевидання. – К. : Либідь, 2004. – 352 с.
10. Фаріон І.Д. Доля мови-завойовниці (або Про мову як засіб спотворення світу) / І.Д. Фаріон // Мова і культура : Н. вид. Сер. «Філологія». – Вип. 8. – Т. 1. – К. : ВД Бураго, 2005. – С. 158–165.
11. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша : словник-довідник / Уклали О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2002. – 735 с.

О.В. ХАРЧУК

канд. філол. наук
УДК 002.2:371.671

СУЧАСНА НАВЧАЛЬНА КНИГА: ПРОБЛЕМИ РЕДАГУВАННЯ

Основний предмет аналізу – культура мови сучасних навчальних видань. У текстах підручників та посібників для школи виявлено значну кількість помилок, пов'язаних із неточністю слововживання; охарактеризовано наслідки такої недбалості авторів і редакторів, а саме: неточне засвоєння змісту навчальної дисципліни, формування шкідливих стереотипів мислення й мовлення.

Ключові слова: культура видання, культура мови, мовна компетенція.

Чи доцільно говорити знову і знову про культуру видання навчальної літератури для середньої школи, коли всі знають, що український шкільний підручник і посібник далекий від досконалості, а отже проблема давно не дискусійна? Відповідь очевидна: доцільно. Хоча б тому, що якість сучасних навчальних видань таки потрібно підвищувати вже сьогодні, не відкладаючи на завтра, а ще гірше – на потім.

Дослідники теорії редагування і видавничої справи визначають культуру книги як ступінь відповідності впливу задуму автора і видавництва на читача; як гармонійну єдність змісту книги та її форми, що досягається за допомогою певних засобів і прийомів [2, 354; 14, 229].

Культуру видання сучасної навчальної книги формують кілька композиційних систем: зміст, ілюстративний матеріал, видавничо-поліграфічне виконання. Усі ці параметри надзвичайно важливі. І якщо видавничо-поліграфічне оформлення останнім часом значно поліпшилося, зміст навчальної книги визначається державними освітніми стандартами, які ставлять

певні вимоги до необхідного мінімуму і структури знань та умінь школярів, то про якість ілюстративного матеріалу та культуру мови ще доводиться сперечатися.

Чому ж чимало видань підручників і посібників для школи неякісно підготовлені? Відповісти на таке запитання і просто, і непросто. З одного боку, одна з причин, на нашу думку, полягає в тому, що за підготовку та випуск книг для школярів беруться ті, хто досі не набув належних професійних навичок. А з другого – саме життя провокує, дає поштовх неякісним виданням (розумію, що мені можуть заперечити). Крім того, редакційно-видавнича підготовка авторського оригіналу для середньої школи досить складна, вона вимагає не лише часу і чималих коштів, а й належної фахової кваліфікації редактора, його мовної компетенції.

Мовна компетенція визначається як комунікативна характеристика, що передбачає ступінь володіння мовою в процесах обміну інформацією. Відповідно до таких параметрів, як *правильність* – відповідність висловлювання нормам літературної мови; *реалізованість* – здатність контролювати обсяг і значеннєву глибину нормативно правильних висловлювань; *прийнятність*, відповідність висловлювання конкретній соціокультурній ситуації; *частотність* – частота, ймовірність уживання певної мовної одиниці тощо. Мовна компетенція визначається, з одного боку, здібностями людини, а з другого – набутими знаннями і навичками, професіоналізмом, що дає змогу мати значний словниковий запас, вільно виражати свої думки та почуття в усній і писемній формі, у будь-якому стилі і жанрі: «...професійна мовнокомунікативна компетенція особистості є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності» [13, 19; *підкр. наше* – О.Х.]. Культура мови, отже, є однією із найважливіших складових мовної компетенції і передбачає володіння нормами літературної мови, тобто правилами слововживання, граматики, стилістики, синтаксису. Крім того, той, хто пише підручник або посібник для школи, має ще й уміти вибрати з можливих варіантів саме ті, що найточніше відбивають зміст, найбільш синтаксично доцільні й стилістично виправдані. За такого підходу все, що написано в учнівському підручнику, досягне комунікативної мети.

Мова видань для школи загалом і підручника та посібника зокрема – основний засіб передачі необхідного мінімуму знань і, відповідно, вироблення умінь та навичок.

Вимоги до мови підручників і посібників для середньої школи, здається, відомі всім, хто має до них хоч якийсь стосунок. Це зрозумілість викладу для відповідної категорії школярів, точність вибору виражальних засобів, чіткість у побудові речень, а також зв'язок з мовою певної науки або галузі знань, що полягає у використанні наукової термінології.

Нами проаналізовано чимало підручників з різних навчальних дисциплін, а також посібники, матеріали для самопідготовки учнів і абітурієнтів, окремі

матеріали для вчителя. У жодному разі не применшуючи важливості зробленого, все ж таки вкажемо на помилки. Прикро, коли ложка (або кілька ложок) дьогтю псують велику справу.

Як учитель може пояснити дітям молодшого шкільного віку, що означає таке побажання:

Сію, сію, засіваю, З Новим роком вас вітаю! На той новий рік щоб ліпше вродило, ніж торік! Щоби діти всі здорові їли кашу всі готові, Щоб вам була з них потіха, А нам грошей хоч з півміха [7, 29].

Очевидно, що «їли кашу всі готові» – неправильність, яку мав би побачити редактор і виправити.

Підручник виховує, формує оцінні критерії щодо певних вчинків, явищ, предметів, дій. Тому категорична, однозначна оцінка подій давнини має доводитися, щоб бути переконливою для читача. Цілком зрозуміло, що твердження «Давньогрецькі, давньоримські і середньовічні уявлення про ідеал виховання на сучасний погляд карикатурні» [26, 46] неправильне, оскільки прикметник *карикатурний* насамперед сприймається як щось потворне, недоладне. А стосовно давніх уявлень про ідеал це не зовсім так, та й ширший контекст не дає підстав робити такий висновок.

Мова навчальної літератури має уникати невиправданих експресивних форм. Так, читаємо: «На середину 80-х рр. глибокі кризові явища в політичному, економічному й духовному житті досягли свого апогею і вимагали нових підходів. Старезне союзнє керівництво виявилось неспроможним – як морально, так і фізично – здійснювати серйозні зміни» [24, 248]. Прикметник *старезне* як означення до *керівництва* дещо тенденційний, він порушує загальний стиль викладу, та й, коли згадати історію, це відхід від життєвої правди (більшість із керівництва тих часів досі жива й пише мемуари), а уточнення як *морально, так і фізично* зовсім зайве.

У підручниках і посібниках уміщено багато цікавих і повчальних матеріалів. Автори намагаються, враховуючи смаки та уподобання школярів, викликати інтерес до читання, а отже, розширити процес читання і на непідручникову літературу. Проте не всі намагання досягають комунікативної мети, оскільки неправильно розставлено в текстах комунікативні акценти, наприклад:

Ліс приносить велику користь. Його треба вирощувати, доглядати. Гусінь об'їдає листя на лісових деревах і жує корінь. Лісники ведуть боротьбу зі шкідниками [6, 81].

Хотілося б, щоб увагу було акцентовано на користі лісу для життя людини, проте третьокласник запам'ятає насамперед сказане про гусінь. Учень (тим більше початкової школи) ще вірить у все написане. Через книгу, та не абияку, а підручник, формуються уявлення про навколишній світ. Якою ж великою і страшною видаватиметься маленькому читачеві звичайнісінька гусінь...

Одна з вимог до підручника – це така організація матеріалу, яка б допомагала учневі самостійно засвоїти зміст викладеного. Особливо ретельно

автори мають формулювати правила і подавати визначення. Формулювання визначення дуже уважно повинен читати редактор, піддавати сумніву написане, висловлювати свій сумнів авторові, що дасть змогу уникати помилок. Багато помилок трапляються через неуважність. Так, у підручнику для 8-го класу написано таке:

Для характеристики енергетичних витрат, необхідних для переходу речовини з твердого стану в рідкий, застосовують фізичну величину, яка називається питомою теплотою плавлення.

Питома теплота плавлення – це фізична речовина, що дорівнює кількості теплоти, яка необхідна для перетворення 1 кг речовини з твердого стану в рідкий за температури плавлення.

Добре було б, якби редактор (коректор) допоміг авторові побачити помилку і виправити у визначенні лексему *речовина* на *величина*, що так прозоро впливає з контексту.

У підручниках і посібниках класифікації, правила, закони, норми тощо часто подаються у вигляді таблиці. Таке оформлення матеріалу виправдане, оскільки сприяє швидшому запам'ятовуванню, кращому (наочнішому) розумінню, сконденсованості викладу. Водночас використання таблиць зобов'язує насамперед автора серйозно попрацювати над тим матеріалом, який вкладено в таблицю, адже табличний матеріал має досягти комунікативної мети. Так, у таблиці під назвою «Види речень» до видів речень за метою висловлювання віднесено розповідні, питальні й окличні, а до речень за наявністю і відсутністю пропущених членів – поширені і непоширені [21, 30]. Так і завчати учні неправильне. Надія лише на розумного вчителя. А редактор? Чи є його провина у такій прикрій помилці? Питання риторичне.

А в підручнику з хімії для восьмого класу всі хімічні елементи у таблиці поділено на *метали* і *прості* [25, 41], коли потрібно, як впливає з викладеного матеріалу, поділити на метали і неметали.

У науковій і навчальній літературі є таке поняття, як комунікативна точність, тобто доцільне вживання мовних засобів для досягнення комунікативної мети. Порушення комунікативної точності трапляється тоді, коли автори невдало використовують лексичні засоби української мови, а редактор не помічає помилок. Так, зокрема, читаємо: «Спільним пращуром людей та сучасних людиноподібних мавп вважається викопна людиноподібна мавпа – дріопітек...» [11, 7]. До твердження, що пращуром людей є мавпа (не говоритимемо про інші теорії), ми звикли, але чому викопна мавпа? Адже викопною вона стала пізніше.

У підручнику з математики стоїть завдання розв'язати задачу, яку розв'язати не можна, оскільки в її умові порушена логіка:

Перший оператор набрав на комп'ютері 900 сторінок тексту за 6 тижнів, другий набрав таку саму кількість сторінок за 5 тижнів. Наскільки більше сторінок за тиждень набирала другий оператор, ніж перший, якщо щотижня кожен з них набрав однакову кількість сторінок?

Загальновідомо, що будь-які визначення, правила не можна подавати через заперечення, проте маємо:

Неозначена форма дієслова не виражає часу, числа, особи, роду, відповідає на питання «що робити?», «що зробити?» та має закінчення -ти і суфікси (постфікси), які стоять після закінчення: -тись, -тися (читати, дивитись, сміятися) [19, 152].

Отже, маємо суфікс, який стоїть після закінчення? Як тоді учень розумітиме правило, що закінчення – це змінна частина слова? Чи не занадто наплутано?

А ось ще одне цікаве визначення: «Фонетика – це звукова будова мови» [19, 87]. Далека від думки, що автор і редактор не знають, що фонетика – не будова мови, але як таке могло пройти в підручнику?!

Ось як починається одна з розповідей у книзі «Чому це так? Відповіді для чомучок»: «Чи скипали ви коли-небудь, утрачаючи самовладнання, а потім заспокоюючись?» Цілком очевидно, що на позначення здатності володіти собою, бути витриманим в українській мові вживається слово самовладнання, а як пояснити виникнення помилки – нерозумінням чи випадковістю, – сказати важко. Крім того, неправильно вжитий дієприслівник заспокоюючись має бути замінено на дієслово заспокоювалися.

У підручниках і посібниках для школи так багато лексичних помилок, що, здається, це вже перестало сприйматися як недолік, адже, мовляв, книг без помилок не буває. І хоч не раз уже говорили про те, що в українській мові є *погляди на проблему*, а не *точки зору*, хоч уже втомилися повторювати, що дієслово *виглядати* має значення *висуватися* або *виходити*, *виднітися*, *ставати видним*, *помітним*; *мати певний зовнішній вигляд*, а ось проблема *виглядати* не може; що слова *становити* і *складати* не взаємозамінні; що в українській мові кольори *поєднуються*, а не *сполучаються*; що в нашій мові говорити і писати треба *правильно*, а не *вірно*, позбутися таких помилок важко. А де ж редактор? Де коректор?

Підручник з історії для 7-го класу починається таким рядком:

Єдиної точки зору щодо проблеми походження людини сьогодні не існує. Але найприйнятніша виглядає так [11].

В інших підручниках маємо:

Все, чого сягає наш погляд, вражає досконалістю форм, насиченістю барв, дивовижним сполученням кольорів [18, 114].

Написано просто, але невірно [19, 120].

От і невірно [19, 127].

Щоб кросворд цей відгадати, Треба дуже добре займенники знати. Якщо вірно їх у речення ти вставиш, То, звісно, прочитаєш [19, 148].

Спиртовий розчин нітрогліцерину має судиннорозширювальну дію й у вигляді ліків використовується при серцевих захворюваннях [4, 14].

Оцтова кислота у вигляді винного оцту відома людям здавна [4, 27].

Таким чином, вчитель зіграв у його житті вирішальну і, можна сказати, рокову роль [20, 100].

Дуже далека від літературної мова посібників з інформатики та обчислювальної техніки для учнів 9-11 класів [17]: тут і *приймати участь* замість *брати*, і *загальна властивість* замість *спільна*, і *посібник для вивчаючих інформатику* замість *для тих, хто вивчає*, і *вірно* замість *правильно*, і багато інших помилок, яких, на жаль, не побачив редактор.

Про вчителя в Україні завжди говорили з повагою. Учитель не дозволяє собі кричати на учнів, а уявити, що він лементує, просто не можна. Учитель може лише підвищити голос, коли того вимагають обставини. Очевидно, автор не знає значення слова лемент, а тому пише:

Привернути увагу до своєї персони я могла тільки лементом... Доводилось переходити на лемент [15, 24].

Здається, всі розуміють відмінність між лексемами *число* і *кількість*, словосполученнями *грати роль* і *відігравати роль*. Видавцям не варто говорити, що абзац цифрою зазвичай не починається, і тим більше не варто наголошувати, що є штампи, які не змінюються, тобто завжди маємо *згідно з чим* і *відповідно до чого*.

Чому ж прикрі речі потрапляють у підручник, а наші діти вчать неправильно говорити і писати? Чи були в таких виданнях редактори, а якщо були, то чому не виправили помилки? Читаємо далі:

Ні для кого не секрет, яку велику роль грає у нашому житті вчитель.

Отже, вчитель грав надзвичайно велику роль у житті Миколи [20, 100].

12 тисяч років тому почалися зміни на нашій планеті [11, 16].

Ми, люди, нестримні у своєму бажанні по-справжньому пізнати світ, себе та перетворити існуючу реальність згідно власних потреб [12, 58].

Хотілося б, щоб наші підручники і посібники для середньої школи були позбавлені калькування з мови російської, щоб використання слів *число* і *кількість*, *близько* і *біля* відповідало літературній нормі. Очевидно, автори мають бути вимогливіші до себе, а редактори – уважними і відповідальними. Тоді зникнуть у текстах, розрахованих на читача-школяра, прикрі помилки на зразок:

Вітряки і на Заході поширилися досить пізно, а на Україні ще й наприкінці XVI ст. зустрічалися тільки винятково. Але вже в 1917 р. число вітряків в Україні сягало 30 тис. З початком колективізації число вітряків значно зменшилось...

У переносному значенні – прізвисько непостійної людини, що надто часто міняє свої переконання в залежності від того, «звідки вітер віє» [8, 63].

Греки заснували місто Маріуполь та біля 20 селищ ... [8, 87].

Стародавні звичаї веліли, щоб гість, зайшовши на подвір'я, бодай на хвилинку вступив до хати [6, 68].

Читаємо перший твір у пропонованому збірнику для самопідготовки з української мови і літератури:

Але не менше мені подобається просто сходити в парк... [20, 50].

Спостерігаємо в підручниках і посібниках необґрунтовані повтори у коротеньких текстах або навіть в одному реченні чи абзаці, наприклад:

В 11 класі ви завершуєте вивчення відомостей про органічні речовини і починаєте вивчати навчальний матеріал, який дасть вам змогу усвідомити суперечливу й неоднозначну роль хімії в житті суспільства [4, 5].

У такий непевний час народ, певна річ, переймався зовсім іншими проблемами [10, 272].

Сьогодні часто вчителі зарубіжної літератури, окремі високопосадовці нарікають, що, мовляв, зарубіжна література українською мовою не сприймається, а може сприйматися лише мовою російською. Не будемо переконувати нікого з прихильників такої думки у зворотному, оскільки безпідставність таких тверджень очевидна. Проте, безперечно, і перекладачам, і укладачам, і редакторам має бути не байдуже, чи якісні переклади читають наші школярі, бо читати і розуміти поганий переклад справді важко, і не тільки школярам. Так, у підручнику із зарубіжної літератури для дев'ятого класу читаємо таке:

Література, музика, театр, живопис цього часу формувалося в умовах розповсюдження нових естетичних поглядів, під впливом підйому національної самовідданості, яке було викликане війною 1812 року, під впливом ідей декабризму, ідей служіння суспільному благові [9, 181].

Сподіваюся, що вчитель виправить і форму дієслова-присудка з однини на множину, оскільки постпозитивний присудок при однорідних членах речення має форму множини; і *розповсюдження* (поглядів) на поширення, і *підйом* самовідданості на *піднесення, зростання*. А якщо не виправить?

Розуміння тексту передбачає осмислення написаного і досить повне відтворення його. Проте далеко не все, що запропоновано нашим школярам, можна зрозуміти. Так, у виданні, зорієнтованому на абітурієнтів, читаємо:

Один з багатьох уроків Чорнобиля – відповідальність за слово. Тепер полюбляють казати: з атомом треба на «ви». А що, досі цього ніхто не знав? Знали. Багато хто з учених попереджав: атом вимагає обережності, розсудливості та тієї ж таки чесності. Бо без чесності, совісності не може бути ні державної мудрості, ні державної стратегії. Але чесні, попереджальні слова тонули в потоці слів гучних, порожніх і безвідповідальних. Скажуть відверто сьогодні: вони, письменники, не просто помилялися, вони помилялися разом із більшістю, разом із частиною безвідповідальних, але впливових керівників, вони казали ті слова, яких від них чекали, як мовить герой повісті В. Дрозда Йосип Сластьон, у «верхніх сферах». Вони помилялися, бо помилятися було вигідніше для них, аніж казати правду. Сьогодні вигідно казати й писати правду, не забувають про це і не мають зайвих ілюзій щодо себе, ілюзії шкідливі для здоров'я. Вони дружно, із творчим натхненням творили вірші, есе, романи, драми про будівництво атомної станції у верхів'ї Дніпровського басейну, вздовж якого живуть десятки мільйонів людей [22, 134].

Усі автори справді повинні бути відповідальні за слово. Слово має навчати і вчити думати, розповідати і надихати, бути зрозумілим і яскравим. Серйозні проблеми вимагають відповідального слова. Так, переконана,

вважають і автори написаного, проте вийшло інакше – незрозуміло і заплутано. Хочеться запитати: як абітурієнт може використати наведений текст під час підготовки до тестування? Відповідь проста: він навіть не дочитає до кінця. Коли говорити про посібники для абітурієнтів, то необхідно бити на сполох, оскільки словоблуддя, подібного наведеному, в них дуже багато. Та якби тільки це. Окрім такого поширеного «говорити про все і ні про що», маємо чимало логічних, фактичних, інших помилок. Так, наприклад, у посібнику для абітурієнтів «Українська література кінця XVIII – початку XX століття» поезію Т.Г. Шевченка «Я не нездужаю» названо «Я нездужаю».

Є тексти, в яких помилки в кожному реченні або через речення, проте і автор, і редактор, і коректор у виданнях зазначені. Пишу зазначені, бо пропустити, не помітити таких помилок (якщо, звісно, читати) не можна, наприклад:

Чай на китайському означає «молодий листочок»... Обдавши його кип'ятком, швидко зливають воду, потім кип'ятком же заварюють та настоюють декілька хвилин, накривши чайник ватяним чохлам. Чай не можна кип'ятити: аромат випарується разом з паром... Але, незважаючи на широке поширення чаю, вирощування чайних рослин і виготовлення чаю було секретом Китаю, який став відомим тільки у кінці XIX століття... Зерна, що виписувалися з Китаю та Японії, не всходили і навіть гнили [27, 102].

Зрозуміло, що проаналізовані видання, підручники та посібники для середньої школи, – крапля у величезному морі літератури для школярів. Сподіваємося, що інші видання позбавлені зазначених помилок, та навіть ця крапля вказує на проблеми, які необхідно кваліфіковано вирішувати. Мова та стиль викладу підручника і посібника для середньої школи має відповідати встановленим літературним нормам, підпорядковуватися навчальним і загальноосвітнім завданням. Неабияку роль у виданні якісного підручника відіграє редактор, оскільки саме він є посередником між автором і учнем, саме від нього великою мірою залежить, чи відбудеться «діалог» між автором і читачем і, що надзвичайно важливо, чи цей діалог буде таким, на який очікують усі учасники комунікативного процесу – автор, видавець і вчитель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абетка моральності. Що в характері твоїм? [Текст] / А. Мовчун, Л. Мовчун. – К. : Навчальна книга, 2004. – 272 с.
2. Барыкин В.Е. Культура книги / В.Е. Барыкин // Энциклопедия. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1990. – С. 354
3. Бондаренко Н.В. Українська мова [Текст] : підручник для 5 класу / Н.В. Бондаренко, А.В. Ярмолюк. – К. : Освіта, 2005. – 335 с.
4. Буринська Н.М. Хімія. 11 клас [Текст] : підручник для середніх загальноосвітніх закладів / Н.М. Буринська, Л.П. Величко. – Київ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. – 176 с.

5. Буринська Н.М. Хімія. 11 клас [Текст] : підручник для середніх загальноосвітніх закладів / Н.М. Буринська, Л.П. Величко. – Київ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 192 с.
6. Вострікова В.В. Рідна мова 3. клас: «Захоплююча подорож до казкового світу української мови» [Текст] / В.В. Вострікова. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2005. – 96 с.
7. День подарунків. Вірші, оповідання, казки до зимових свят. Для дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку [Текст]. – К. : Літера ЛТД. – 2005. – 32 с.
8. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів / Авт.-уклад.: В.В.Оліфіренко, С.М.Оліфіренко, Т.В.Оліфіренко, Л.В.Оліфіренко. – Д. : Стакер, 2001. – 496 с.
9. Зарубіжна література (хрестоматія). 9 клас [Текст] / Укл. М.Є. Замойська, Л.С. Зінкевич, Л.Л. Ковальова, М.Є. Терещенко. – Тернопіль : Астон., 2001. – 328 с.
10. Зарубіжна література. 6 клас [Текст] : посібник-хрестоматія / Упорядник Б.Б. Щавурський. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 592 с.
11. Коляда І.А. Історія України [Текст] : підручник для 6-7 класів / І.А. Коляда, К.І. Криlach, С.П. Юренко. – К. : Генеза, 1998. – 256 с.
12. Людина і світ [Текст] : підручник для загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації / За ред. Л.В. Губерського. – К. : Знання, 2001. – 349 с.
13. Мацько Л.І. Культура української фахової мови [Текст] / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К.: Видавничий центр «Академія», 2007. – 360 с.
14. Мильчин А.З. Издательский словарь-справочник [Текст] / А.З. Мильчин. – М: «ОЛМА-Пресс», 2003. – 560 с.
15. Мільто Л.О. Методика розв'язання педагогічних задач [Текст] : навч. посібник / Л.О. Мільто. – Х. : Ранок-НТ, 2004. – 152 с.
16. Освітні технології [Текст] : навчально-методичний посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; загальна ред. О.М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2003. – 256 с.
17. Основи інформатики та обчислювальної техніки. 8-11 класи [Текст] : посібник для вивчаючих інформатику в школі або самостійно / Л.М. Забродська, М.В. Забродський. – К. : Просвіта, 1998. – 223 с.
18. Рубля Т.Є. Образотворче мистецтво. 5 клас [Текст] : підручник для загальноосвітніх шкіл / Т.Є. Рубля, С.Є. Федун – К. : Перун, 2005. – 64 с.
19. Сирбу О.В. У світі великих букв і чарівних звуків: Рідна мова в іграх, віршах і загадках [Текст] / О.В. Сирбу. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2005. – 192 с.
20. 1400. Нові учнівські твори з української мови і літератури: 5-9 класи. – Донецьк : ТОВ БКФФ «БАО», 2004. – 96 с.
21. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс [Текст] : підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів / М-во освіти і

- науки України ; за ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – Київ : Промінь, 2003. – 232 с.
22. Українська мова : навчальна книга. – Тернопіль : Богдан, 2004. – 88 с.
23. Уоллард Кеті. Чому це так? Відповіді для чомучок [Текст] / Кеті Уоллард. – Х. : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2006.
24. Чайковський А.С. Історія України [Текст] : посібник [для старшокласників та абітурієнтів] / А.С. Чайковський, В.Ф. Шевченко; 2-е вид., перероб. і допов. – К. : А.С.К. – 2001. – 296 с.
25. Шаповалов А.І. Хімія, 8 кл. [Текст] : підручник для середніх загальноосвітніх навчальних закладів / А.І. Шаповалов, А.С. Шаховська. – К. : Спалах, 2003. – 216 с.
26. Що? Як? Чому? Світ рослин. Світ рослин. Світ первісних тварин [Текст] : [енциклопедія] / худож. І.А. Ігнат'єва. – Х. : Український фонд міжнародного молодіжного співробітництва, 2001. – 158 с. – (Популярна дитяча енциклопедія).
27. Що? Як? Чому? Світ тварин [Текст] : популярна дитяча енциклопедія / худ. П.В. Мірончик. – Харків : Синтекс, 2002. – 160 с.

О.І. ХАРИТОНЕНКО

канд. філол. наук
УДК655:37(082.1)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ДЕФІНІЦІЙ У НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Розглянуто проблеми класифікації дефініцій, доцільності їхнього використання та функціонування в різних видах літератури, правильного відбору означень для навчальних текстів, а також типові помилки в індуктивних, остенсивних, неповних означеннях, які були зафіксовані в сучасних підручниках.

Ключові слова: дефініція, означення, реєструюче означення, уточнююче означення, установче означення, родовидове означення, генетичне означення, індуктивне означення, остенсивне означення, квазіозначення, неповне означення, псевдоозначення.

Н айбільш повну на сьогодні класифікацію означень подав З. Партико у своїй праці «Загальне редагування». Спираючись на результати досліджень В.І. Свинцова, вчений описує такі види дефініцій: за ознакою їх унормованості та кодифікованості в науковій та довідковій літературах – реєструючі, уточнюючі, установлюючі (контекстуальні); за структурою – родовидові, генетичні, операціональні, індуктивні, остенсивні, квазіозначення, неповні, псевдоозначення [4, 175-177]. Природно, кожне з цих означень має свої функції, які можуть бути реалізовані лише в певних видах літератури. Так, у довідковій літературі використовуються переважно дефініції родові

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики
Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ

Київ-2011

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Жадько Віктор Олексійович – доктор філософських наук, професор, академік Академії вищої освіти України, завідувач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (головний редактор)

Висоцький Анатолій Васильович – кандидат філологічних наук, професор, директор Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова

Куляс Павло Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харчук Олена Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Чепуренко Яна Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Харитоненко Олена Іванівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри журналістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Карпенко Віталій Опанасович – професор, завідувач кафедри журналістики Університету «Україна», доктор суспільно-економічних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен)

Вартанов Григорій Іванович – доктор історичних наук, професор

Рекомендовано до друку

кафедрою журналістики Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Протокол засідання кафедри № 7 від 28 березня 2011

Затверджено

на засіданні Вченої Ради Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Протокол засідання № 9 від 27 квітня 2011

A18 Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій: Матеріали науково-звітної конференції викладачів кафедри журналістики Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова [Текст] : збірник наукових доповідей / Інститут української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К.: Ореол-сервіс, 2011. – 68 с.

У наукових доповідях викладачів кафедри журналістики НПУ ім. М.П. Драгоманова розкриваються актуальні проблеми видавничої справи, редагування, інформаційно-бібліотечної діяльності. Збірник призначений для викладачів, наукових працівників, аспірантів і студентів.

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Жадько В.О.

Освітнянські аспекти «філософії серця» в педагогічній діяльності Василя Сухомлинського...6

Шпак В.І.

Шляхи модернізації національної системи освіти за напрямком «Соціальні комунікації».....12

Пекур О.В.

Роль бібліотеки в інформаційно-освітньому середовищі вищого навчального закладу.....19

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Чепуренко Я.О.

«Інформаційні ресурси» як міжгалузеве поняття: до постановки питання.....26

Валуєва Є.О.

Основи пошуку інформації як вагома складова інформаційної культури особистості.....29

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПИСЕМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ РЕДАГУВАННЯ

Куляс П.П.

Фразеологічний та синтаксичний складники суржику в писемній комунікації.....36

Харчук О.В.

Сучасна навчальна книга: проблеми редагування.....45

Харитоненко О.І.

Особливості функціонування різних видів дефініцій у навчальній літературі.....54

Шевчук С.В.

Урахування вікових особливостей читачів під час художнього оформлення дитячих видань (на прикладі видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»).....59